

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	11
----------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Αναπηρία [15]

1. Η δυσκολία ορισμού της έννοιας «αναπηρία»	15
Ορισμός της αναπηρίας	16
2. Ο ανάπηρος στην κοινωνία	23
Πολιτιστική - ιστορική ανασκόπηση	23
3. Η αναπηρία από διάφορες σκοπιές	27
3.1 Η αναπηρία από τη σκοπιά της ψυχανάλυσης	27
3.2. Η αναπηρία από τη σκοπιά της Ψυχολογίας της Προσωπικότητας	30
3.3. Η αναπηρία από τη σκοπιά της Κοινωνικής Ψυχολογίας	37
4. Κοινωνική αλληλεπίδραση	43
4.1. Κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ μη αναπήρων και αναπήρων	46
4.2. Οικογενειακή αλληλεπίδραση	49
5. Η στάση των αναπήρων προς την ίδια την αναπηρία τους. Δομή της προσωπικότητάς τους	51
5.1. Μεταβλητές της εξέλιξης της προσωπικότητας των αναπήρων	54
5.2. Η θέση του αναπήρου στην οικογένεια	55
6. Ο ρόλος των μέσων ενημέρωσης	63
7. Μοντέλα αναπηρίας	64
7.1. Το ατομικό μοντέλο αναπηρίας	64
7.2. Το κοινωνικό μοντέλο	69
7.3. Η εκπαίδευση των αναπήρων υπό το πρίσμα των μοντέλων αναπηρίας	76

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ειδική Αγωγή [81]

1. Ορισμός της Ειδικής Αγωγής	82
2. Σύνομη ιστορική αναδρομή της Ειδικής Αγωγής	87
2.1. Ευρώπη	87
2.2. Ελλάδα	93
2.3. Η Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα μετά το 1900	94
2.4. Θεσμική και Νομική Οργάνωση της Ειδικής Αγωγής	108
2.5. Στόχος της Ειδικής Αγωγής	129
3. Δομές Ειδικής Αγωγής: από το ειδικό σχολείο στα τμήματα ένταξης	131
3.1. Το Ειδικό Σχολείο	131
3.2. Τα τμήματα ένταξης	140
4. Ο Ειδικός Παιδαγωγός	147

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ένταξη [157]

1. Ορισμός της ένταξης	159
1.1. Σημαιολογική διασάφηση των όρων ένταξη και ενσωμάτωση	159
1.2. Ορισμός	161
2. Η παιδαγωγική της ένταξης ως εξέλιξη της ειδικής παιδαγωγικής σκέψης και πράξης	169
2.1. Η σχέση αξιώσεων και πραγματικότητας της Ειδικής Αγωγής	170
3. Η ένταξη στο πλαίσιο της Παιδαγωγικής	175
3.1. Παιδαγωγική	175
3.2. Ειδική Παιδαγωγική	176
4. Η ένταξη των αναπήρων ως ηθικό αξίωμα	181
5. Ο μη διαχωρισμός ανάπηρων και μη παιδιών	187
5.1. Παιδιά με αναπηρίες στο Νηπιαγωγείο και στο Δημοτικό Σχολείο	187
5.2. Τα παραμελημένα παιδιά στο Νηπιαγωγείο και στο Δημοτικό Σχολείο	192
5.3. Παιδιά με βαριές αναπηρίες στο Νηπιαγωγείο και στο Δημοτικό Σχολείο	194
6. Η ένταξη σε προσχολικό και σχολικό επίπεδο. Οι εξελίξεις της Παιδαγωγικής της Ένταξης στη βασική εκπαίδευση	197
6.1. Πρώιμη παρέμβαση	197

6.2. Η σημασία της βασικής υποχρεωτικής εκπαίδευσης στο πλαίσιο της ένταξης	200
6.3. Οι βασικές θεωρητικές απόψεις	202
6.4. Μορφές της ένταξης	207
7. Οι διαδικασίες της ένταξης στην Προσχολική Αγωγή	211
8. Οι αρχές και οι σκοποί της βασικής εκπαίδευσης όσον αφορά την ένταξη (Η αρχή της μη διαχωριστικής εκπαίδευσης)	219
8.1. Οι διαδικασίες των παιδιών για την ένταξη	221
8.2. Άλλες διαδικασίες κατά τη διάρκεια της ένταξης	223
9. Ο/η Παιδαγωγός της Ένταξης – Μια πρόταση κατάρτισης των Παιδαγωγών για την παιδαγωγική εργασία της ένταξης	233
10. Η διάθεση των Ειδικών Παιδαγωγών στα σχολεία ένταξης	240
10.1. Εργασιακό πεδίο των Ειδικών Παιδαγωγών	240
10.2. Ο συμβουλευτικός ρόλος του/της Ειδικού Παιδαγωγού	243
11. Συμπεριληπτική (Inclusive) Εκπαίδευση	247
11.1. Ιστορική εξέλιξη της έννοιας της συμπερίληψης	248
11.2. Διαφορές ως προς την ενταξιακή παιδαγωγική	250
11.3. Η εξέλιξη στην Ελλάδα	252
11.4. Πρακτικές εφαρμογές	255
Βιβλιογραφία	257

Παράρτημα [273]

Βασική Νομοθεσία Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, και λοιπών εκπαιδευτικών θεμάτων	275
--	-----

Εισαγωγή

Οι αντιλήψεις σε μια σύγχρονη προοδευτική κοινωνία για ίσα δικαιώματα, ίση μεταχείριση και ίσες δυνατότητες όλων των πολιτών έρχονται σε αντίθεση τόσο με τις προκαταλήψεις του παρελθόντος όσο και μ' αυτές που γεννά ο σύγχρονος τρόπος παραγωγής, και είναι αυτές ακριβώς οι αντιλήψεις που κάνουν επιτακτική την ένταξη των αναπήρων¹ στο κοινωνικό σύνολο και την καταπολέμηση των κάθε είδους προκαταλήψεων.

Στον ελλαδικό χώρο, ακόμα και σήμερα, συγκρούονται δύο διαφορετικές αντιλήψεις όσον αφορά το γενικότερο θέμα της ένταξης και της αποκατάστασης των αναπήρων.

Η μια άποψη ξεκινά από την αντίληψη ότι τα ανάπηρα άτομα έχουν τη δυνατότητα να ζήσουν μια ανεξάρτητη και κανονική ζωή.

Η άλλη, που ονομάζεται και «ιδεολογία της προστασίας», θεωρεί ότι το να ζήσει το ανάπηρο άτομο μια κανονική ζωή (όπως οι μη ανάπηροι) είναι κάτι μη ρεαλιστικό και υποστηρίζει την άποψη της οργάνωσης του ατόμου με αναπηρία μέσα σε ομάδες ή οργανώσεις των αναπήρων έξω από την κοινωνία των «υγιών».

Αυτές οι δύο απόψεις αντιπροσωπεύουν τις τάσεις της σημερινής κοινωνίας σχετικά με τους ανάπηρους.

Επειδή στην κοινωνία δεσπόζουν οι αντιλήψεις για την απομό-

1. α. Η έννοια «ανάπηρος» χρησιμοποιείται σκόπιμα αντί της χιλιοειπωμένης σήμερα «Άτομα με ειδικές ανάγκες». Πιστεύεται ότι η συνήθης ορολογία με την αοριστία της μπορεί να μη φορτίζει συναισθηματικά, αλλά δεν δίνει ουσιαστικό περιεχόμενο σε μια έννοια.

β. ανάπηρος (> ανά+πηρός [= βεβλαμμένος κατά μέρος τι του σώματός του] > ρ. πηρόω-ώ [= καθιστώ κάποιον ανάπηρο και, κατά κυριολεξία, στα άκρα]) = ακρωτηριασμένος, κολοβός, σακάτης.

νωση των αναπήρων (και των μειονοτήτων γενικότερα), η κοινή γνώμη υποστηρίζει βασικά την ιδεολογία της προστασίας και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο παρεμποδίζεται και η ένταξη των αναπήρων στο κοινωνικό σύνολο. Έτσι, πολλά ανάπηρα άτομα μεγαλώνουν σε ιδρύματα. Τα περισσότερα από αυτά είναι τόποι προστασίας και συντήρησης (φιλανθρωπικά ιδρύματα) που απομονώνουν τους τροφίμους τους από την κανονική ζωή.

Πολλά απ' αυτά τα ιδρύματα προωθούν μια κατάσταση «γε-τοποίησης» των αναπήρων, γιατί τους αφαιρούν κάθε δυνατότητα επαφής με μη ανάπηρους. Με βάση την ελληνική και διεθνή πείρα, η εργασία για την ένταξη των αναπήρων στην Ελλάδα πρέπει να αποκλείσει την ιδεολογία της προστασίας. Σκοπός μας πρέπει να είναι η ένταξη των αναπήρων στο κοινωνικό σύνολο. Ο σκοπός αυτός πηγάζει από τα δικαιώματα του ατόμου σε μια σύγχρονη προοδευτική κοινωνία για κοινωνική περίθαλψη, εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση και απασχόληση και για ίση μεταχείριση.

Οι ανάπηροι για πολλούς αποτελούν μια ιδιαίτερη μειονότητα, η οποία δεν παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά εθνικών ή θρησκευτικών μειονοτήτων, και οι προκαταλήψεις που αντιμετωπίζουν είναι διαφορετικές απ' αυτές που αντιμετωπίζουν οι άλλες μειονότητες.

Η κοινωνική αντίδραση απέναντι στους ανάπηρους αποτελεί στοιχείο της λανθασμένης συνείδησης της κοινωνίας.

Βέβαια η στάση των μη αναπήρων απέναντι στους ανάπηρους ανθρώπους διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος της αναπηρίας. Για παράδειγμα, η αντίδραση απέναντι στα άτομα με λειτουργικές αναπηρίες, π.χ. που αφορούν τις αισθήσεις, είναι λιγότερο αρνητική απ' αυτή απέναντι στα άτομα που παρουσιάζουν εμφανείς σωματικές αναπηρίες ή έχουν νοητική καθυστέρηση. Στην κοινωνία δημιουργούνται ορισμένα στερεότυπα που ισχύουν ως κοινωνικές αξίες και/ή ως κοινωνικά πρότυπα. Η αναπηρία είναι μια κατάσταση που δεν ανταποκρίνεται σ' αυτά τα πρότυπα και επομένως αντιμετωπίζεται ως πρόβλημα κοινωνικών αξιών. Η στάση των μη αναπήρων απέναντι στους ανάπηρους ανθρώπους μπορεί να εξηγηθεί στο επίπεδο ειδικών αξιών ενός πολιτισμού.

Οι αξίες ενός πολιτισμού δεν είναι στατικές. Αλλάζουν με τις κοινωνικοοικονομικοπολιτικές συνθήκες και ακολουθούν την ιστορική εξέλιξη. Οι σημερινές προκαταλήψεις απέναντι στους ανά-

πηρους ανθρώπους έχουν ιστορική προέλευση και ξεκινούν από πολύ παλιά. Ας θυμηθούμε τη στάση των αρχαίων Σπαρτιατών απέναντι στους ανάπηρους, τις θέσεις του Πλάτωνα στην *Πολιτεία*² και τη μεσαιωνική αντίληψη ότι ο ανάπηρος πληρώνει για κάποιες αμαρτίες.

Ταυτόχρονα, στη σύγχρονη κοινωνία με την εμπορευματοποίηση των πάντων, οι αξίες του ανθρώπου μετριοούνται σύμφωνα με τη δυνατότητα παραγωγής. Οι ανάπηροι, όντας ελάχιστα ενταγμένοι στη διαδικασία παραγωγής, θεωρούνται άνθρωποι μειωμένης αξίας.

Η κοινωνική βοήθεια δεν πρέπει να περιορίζεται στη διατροφή και την κηδεμόνευση των αναπήρων. Θα πρέπει να είναι τέτοιου είδους που να ενεργοποιεί το ίδιο το ανάπηρο άτομο, να είναι εξυπηρέτηση για την αυτοεξυπηρέτηση. Γιατί αν το ανάπηρο άτομο είναι καλά πληροφορημένο και θελήσει το ίδιο την εκπαίδευσή του και την επαγγελματική του αποκατάσταση, τότε οι πιθανότητες επιτυχίας είναι πολύ μεγάλες. Το παραπάνω βέβαια αποτελεί πολύ γενικό θέμα που αφορά τις ανθρώπινες σχέσεις στην κοινωνία μας. Δεν πρέπει να υπάρχει αυταπάτη πως η αλλαγή μιας κυβερνητικής πολιτικής αρκεί για να αλλάξει σε σύντομο χρονικό διάστημα η στάση των μη αναπήρων απέναντι στους ανάπηρους ανθρώπους ή να υπάρξει αυτόματη χειραφέτηση των αναπήρων. Αυτό θα είναι το αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας διαδικασίας.

Προϋπόθεση πάντως είναι η πολιτική που αφορά τους ανάπηρους ανθρώπους να μην είναι μόνο «πολιτική» για τους ανάπηρους, αλλά «πολιτική» με τους ανάπηρους, που θα γίνει μέσα στην κοινωνία και θα αποκλείει τη δημιουργία «γκέτο» για τα ανάπηρα άτομα.

2. «...τα παιδιά των κατώτερης ποιότητας ανθρώπων καθώς και κάθε ανάπηρο παιδί που θα γεννηθεί από τους άλλους θα το κρύβουν, όπως είναι και σωστό, σε τόπο μυστικό, μακριά από κάθε μάτι...» (μετ. Α. Γεωργούλη, *Πολιτεία*, 5ο βιβλ. IX, 460).